

УДК 523.3-36:523.43-36:577.112.384.4:577.175.82:612.815.1

№ держреєстрації 0112 U 004255

Інв. № 8-19/15

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна

01601, м.Київ, вул. Леонтовича 9,

Тел. 2343254

Факс 2796365

secretar@biochem.kiev.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту
академік НАН України
С.В. КОМІСАРЕНКО

«__» _____ 2015 р.

АНОТОВАНИЙ ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ НАУКОВОГО ЗАВДАННЯ

«Вплив неорганічних наночастинок аналогів місячного та марсіанського ґрунту на нервові закінчення головного мозку та клітини крові: оцінка біомодулюючих властивостей та токсичної дії»

етап 3:

«За умов нормальної та зміненої гравітації провести модуляцію фізико-хімічних параметрів клітинних мембрани та дослідити вплив на них симулянтів місячного та марсіанського ґрунту та пилу та їх окремих компонентів».

Науковий керівник проекту

Зав. відділу нейрохімії, проф., д.б.н.

Борисова Т.О.

Звіт затверджено Вченою радою Інституту біохімії НАНУ
Протокол від « 8 » грудня 2015 р. № 12

Київ – 2015

Нещодавній *nanoSIMS*-аналіз вуглецю з Тісінтського марсіанського метеориту надав докази існування в минулому підземних органічних рідин на Марсі (Lin et al., *Meteoritics & Planetary Science*, 2014). Наявність органічних речовин, інкапсульованих у внутрішніх лакунах, наводить на думку, що вони утворилися ще до падіння, і це є надійним доказом їх марсіанського походження та відсутності земного забруднення. Ці органічні речовини можуть бути результатом осадження багатих на органіку рідин біля поверхні Марсу (Lin et al., *Meteoritics & Planetary Science*, 2014). Крім того, щодня на Землю падають тонни вуглецевих молекул в частинках пилу та в метеоритах.

Частинки місячного ґрунту сорбувалися на скафандрах і потрапляли всередину космічних кораблів (Rehders та ін., 2011; Wallace та ін, 2009). Було показано, що при вдиханні ультрадисперсні частинки затримуються в носовій порожнині та дихальних шляхах, і можуть переноситись в центральну нервову систему. Тривалість дії пилу при довгостроковій місії, особливо в поєднанні з іншими шкідливими для людини факторами, зокрема зміненою гравітацією, радіацією, УФ і т.д., може посилити його шкідливий вплив. Тому оцінка нейротоксичного потенціалу місячного та марсіанського пилу є однією з актуальних задач сучасної космічної нейробіології.

Порушення гомеостазу нейромедіаторів збудження та гальмування (глутамату та ГАМК) у центральній нервовій системі є одним з основних аспектів патогенезу багатьох неврологічних захворювань. Надзвичайно важливим є оцінка впливу симулянтів місячного та марсіанського пилу на ключові характеристики глутаматергічної та ГАМКергічної нейротрансмісії за умов гіпергравітації.

У звітний період дослідження було зосереджено по-перше на модуляції фізико-хімічних параметрів клітинної мембрани за умов норми та гіпергравітації, а по-друге аналізу сумісної дії неорганічного аналогу марсіанського пилу та карбонових точок на Na^+ -залежне поглинання нейромедіатору нервовими терміналами головного мозку.

Для краніо-каудального гіпергравітаційного навантаження (1 година, 10g) статевозрілих самців щурів Wistar вагою 100-120 г було спеціально сконструйовано та виготовлено центрифугу з діаметром ротору 5,5 м. У дослідженнях використовували препарат ізольованих нервових терміналей, одержаних послідовним диференційним центрифугуванням і центрифугуванням у градієнті густини фіколу-400 (Sigma) (Cotman, 1974).

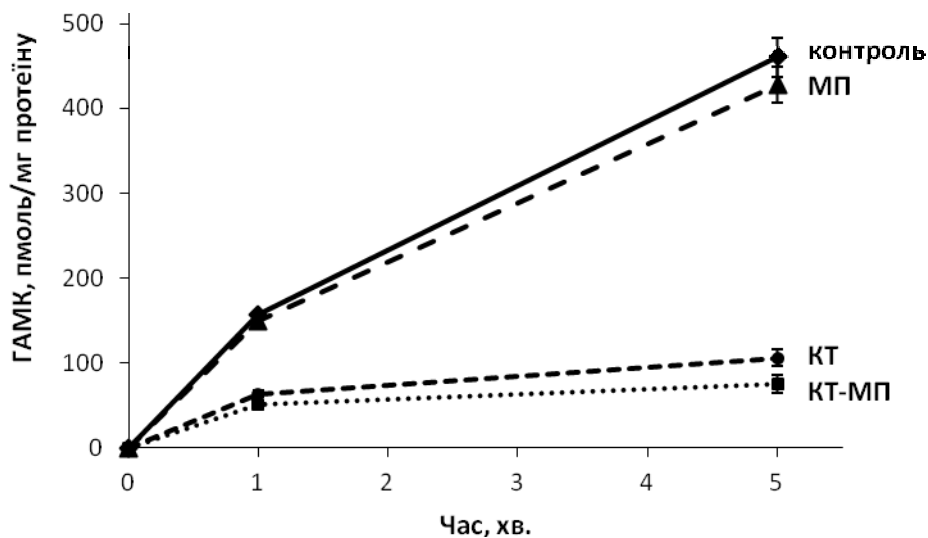
Модуляцію фізико-хімічних параметрів клітинної мембрани проводили за допомогою метил- β -циклодекстрину (МЦД), циклічного олігосахариду, якій є специфічним акцептором холестеролу. Видалення холестеролу за допомогою МЦД являє собою складний багатостадійний процес. Кінетика процесу видалення холестеролу із мембрани за допомогою МЦД свідчить про наявність двох пулів холестеролу – швидкого з напівперіодом транспорту 19-23 с та повільного з напівперіодом транспорту 15-30 хв. Вважається, що за рахунок транспорту холестеролу із внутрішньоклітинних депо швидкий пул холестеролу може повністю відновлюватися протягом 40 хв.

У першій серії експериментів показано, що видалення чверті мембранного холестеролу з нервових терміналей контрольних щурів та щурів, що зазнали гравітаційного навантаження, призводить до зниження початкової швидкості накопичення 10 мкМ L-[^{14} C]глутамату нервовими терміналами головного мозку з $2,5 \pm 0,1$ нмоль/хв/мг білка до $0,9 \pm 0,1$ нмоль/хв/мг білка (у контролі) ($P \leq 0,05$, $n=5$, t-тест Стьюдента) та з $2,0 \pm 0,1$ нмоль/хв/мг білка до $0,5 \pm 0,1$ нмоль/хв/мг білка (після гіпергравітаційного навантаження) ($P \leq 0,05$, $n=5$, t-тест Стьюдента).

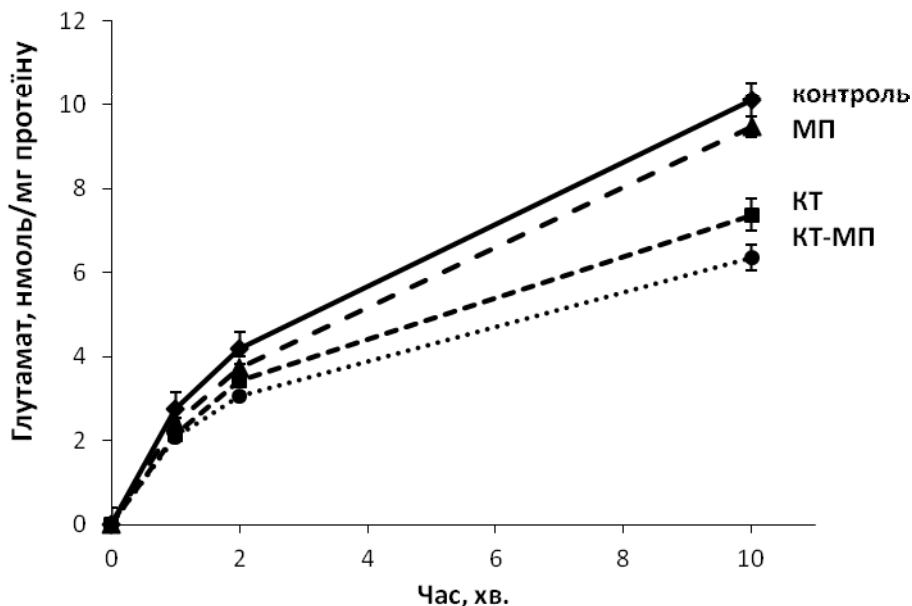
З використанням міченого L-[^{14} C]глутамату показано збільшення транспортер-опосередкованого вивільнення L-[^{14} C]глутамату з нервових закінчень головного мозку щурів, що зазнали гравітаційного навантаження. Наявність симулянтів місячного та марсіанського пилу у середовищі інкубації суттєво не впливає на транспортер-опосередковане вивільнення L-[^{14} C]глутамату з контрольних та «гравітаційних» нервових закінчень.

Наночастинки симулянтів місячного та марсіанського пилу з магнітними властивостями не зв'язуються з синапсами, що показано методом електронного парамагнітного резонансу.

У другій серії досліджень була проаналізована сумісна дія неорганічного аналогу марсіанського пилу та карбонових точок на Na^+ -залежне поглинання нейромедіатора нервовими терміналями головного мозку. Оскільки нативний марсіанський пил може включати в себе вуглець органічного походження, було розроблено новий аналог марсіанського пилу, комбінуючи вуглець (карбонові точки, синтезовані з глютамінової кислоти шляхом нагрівання за особливих умов) та неорганічний аналог марсіанського пилу, отриманого з вулканічного попелу (JSC-1a/JSC, Orbitec Orbital Technologies Corporation, Madison, Wisconsin). Оцінювали ефект цього стимулятора на ключові характеристики синаптичної нейротрансмісії. Дослідження були зосереджені на аналізі комбінованого впливу вищевказаних компонентів на Na^+ -залежне поглинання $[\text{}^3\text{H}]\text{ГАМК}$, яке є одним з найважливіших характеристик ГАМК-ергічної передачі. ГАМК є основним гальмівним нейромедіатором і, відповідно, бере участь у більшості аспектів нормального функціонування мозку, тоді як порушення гомеостазу ГАМК робить внесок у патогенез основних неврологічних розладів. Додавання суміші карбонові точки/аналог марсіанського пилу (2 мг/мл і 2 мг/мл, відповідно) призводило до зменшення інтенсивності поглинання $[\text{}^3\text{H}]\text{ГАМК}$ (Рис.1) та $\text{L}-[\text{}^{14}\text{C}]\text{глютамату}$ (Рис.2) нервовими терміналями головного мозку. Було показано, що цей ефект був пов'язаний виключно з активністю карбонових точок, але не з неорганічною компонентою аналога. Цей факт вказує на те, що карбонова компонента нативного марсіанської пилу може мати шкідливий вплив на позаклітинний гомеостаз ГАМК в ЦНС, який є вкрай важливим для правильної синаптичної передачі.

Рис.1 Накопичення [^3H]ГАМК нервовими терміналами головного мозку за присутності карбонових точок (КТ) у концентрації 2мг/мл та аналогу марсіанського пилу (МП) у концентрації 2мг/мл.

Рис.2 Накопичення L- $[^{14}\text{C}]$ глутамату нервовими терміналами головного мозку за присутності карбонових точок (КТ) у концентрації 2мг/мл та аналогу марсіанського пилу (МП) у концентрації 2мг/мл.

Отже, місячний та марсіанський пил не змінюють транспортер-опосередковане вивільнення глутамату з нервових терміналей, ізольованих з головного мозку щурів, що зазнали гравітаційного навантаження. Таким чином, за умов гіпергравітації місячний пил порушує гомеостаз глутамату в центральній нервовій системі за рахунок збільшення зв'язування нейромедіатора з нервовими терміналями головного мозку, але не впливає на транспортер-опосередковане вивільнення з них глутамату.

Найбільш важливим є те, що карбонова компонента нативного марсіанської пилу може мати шкідливий вплив на позаклітинний гомеостаз нейромедіаторів в ЦНС, і токсична дія карбонових структур у складі марсіанського пилу може бути значно більшою у порівнянні з його неорганічної компонентою.

За матеріалами проекту у звітний період було опубліковано 4 статті з них три у зарубіжних фахових наукових журналах та одна в українському науковому виданні та 2 тези доповідей.

Таким чином, за три роки реалізації проекту накоплений значний експериментальний матеріал, опублікований у 6 фахових зарубіжних виданнях (*Astrobiology*, 2013, *Beilstein J. Nanotechnol*, 2014, *Croat. Med. Journal*, 2014, *International Journal of Biochemistry and Cell Biology* 2015 (impact factor - 4,5); *Talanta* 2015 (3,7); *Reviews in the Neurosciences* 2015 (3,5)).

Продовження досліджень у даному напрямку дозволить детально з'ясувати токсичний потенціал місячного та марсіанського пилу неорганічного походження та оцінити механізм біомодулюючої дії карбонових структур у його складі та їх внесок у токсичність пилу, а також проаналізувати нейроактивні властивості пилу, особливі ефекти карбонових точок, нанодіамантів та синтезованих наночастинок магеміта у складі марсіанського пилу, та розробити стратегію його використання в космічній біотехнології, що буде значним внеском в позицію України як потужної космічної Держави з значним науковим потенціалом.

Ключові слова: АНАЛОГ МІСЯЧНОГО ПИЛУ; АНАЛОГ МАРСІАНСЬКОГО ПИЛУ; ТРАНСПОРТ ГЛУТАМАТУ; ГЛУТАМАТЕРГІЧНА НЕЙРОТРАНСМІСІЯ; МЕМБРАННИЙ ПОТЕНЦІАЛ; НЕРВОВІ ТЕРМІНАЛІ ГОЛОВНОГО МОЗКУ; ГІПЕРГРАВІТАЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТВАРИН

Публікації 2015 по темі проекту (4 статті та 2 тези):

Статті у фахових зарубіжних виданнях, в яких зазначено, що дослідження проводились у рамках даного проекту:

1) Borisova T, Nazarova A, Dekaliuk M, Krisanova N, Pozdnyakova N, Borysov A, Sivko R, Demchenko AP. Neuromodulatory properties of fluorescent carbon dots: Effect on exocytotic release, uptake and ambient level of glutamate and GABA in brain nerve terminals. Int J Biochem Cell Biol. -2015.-V.59-P.203-15.

2) O. Soldatkin, A. Nazarova, N. Krisanova, A. Borysov, D. Kucherenko, I. Kucherenko, N. Pozdnyakova, A. Soldatkin, T. Borisova Monitoring of the velocity of high-affinity glutamate uptake by isolated brain nerve terminals using amperometric glutamate biosensor. Talanta -2015-V 135.-P. 67–74.

3) T. Borisova Permanent dynamic transporter-mediated turnover of glutamate across the plasma membrane of presynaptic nerve terminals: arguments for and against. Reviews in the Neurosciences.-2015.- DOI: 10.1515/revneuro-2015-0023

4) N. Pozdnyakova, A. Pastukhov, M. Dudarenko, A. Nazarova, A. Borysov, N. Krisanova, T. Borisova Enrichment of inorganic Martian dust simulant with carbon provokes neurotoxicity - *статтю подано у міжнародний науковий журнал*

Стаття у вітчизняному виданні, в якій зазначено, що дослідження проводились у рамках даного проекту:

А. Г. Назарова, Н. Г. Позднякова, О. О. Воронова, О. Ю. Чуніхін, М. В. Піскова, А. О. Пастухов, А. А. Борисов, Н. В. Крисанова, Т. О. Борисова
Оцінка біомодуляторних властивостей та нейротоксичності аналогу місячного ґрунту. Космічна наука і технологія. 2015. Т. 21. № 4 С.103-111.

Тези:

- 1) M. Dudarenko, A. Pastukhov, O.Krupko, N. Pozdnyakova, A. Nazarova, A. Borysov, N. Krisanova, M.Dekaliuk, T. Borisova Combined effects of burned organic carbon and inorganic Martian dust analogue on Na⁺-dependent neurotransmitter uptake by brain nerve terminals. 15-а Українська конференція з космічних досліджень, Одеса, Україна, серпень 2015, Збірник тез, С.38.
- 2) O.Krupko, N. Pozdnyakova, M. Dudarenko, N. Krisanova, T. Borisova High-affinity sodium-dependent uptake and exocytotic release of [3H]GABA from nerve terminals under centrifuge-induced hypergravity. 15-а Українська конференція з космічних досліджень, Одеса, Україна, серпень 2015, Збірник тез, С.45.

Участь у роботі конференцій

Три молодих вчених - виконавців проекту М.Дударенко, О.Крупко та А.Пастухов брали участь у роботі 15 Української конференції з космічних досліджень, яка проходила в Одесі. Були представлені усна та стендова доповіді за результатами, отриманими при реалізації цього проекту. Усна доповідь «High-affinity sodium-dependent uptake and exocytotic release of [3H]GABA from nerve terminals under centrifuge-induced hypergravity», стендова «Combined effects of burned organic carbon and inorganic Martian dust analogue on Na⁺-dependent neurotransmitter uptake by brain nerve terminals».